

homályosan ismert alapelvekre alapozó nézőpontból lehet megragadni.

Ebből a tudáskonceptióból vonja le a szerző a következtetést, hogy Bruno anticipálja a 20. századi tudományfilozófusok gondolkodásának bizonyos elemeit, erre vonatkozóan viszont munkája hiányosságának bizonyul, hogy az említett tudományfilozófia területéről szövegszerű bizonyítékokkal nem szolgál: ezt a konklúzióját csak egyoldalúan támasztja alá. Nemkülönben a brunói emberképpel, az emberi lét relativitásával, esetlegességével, végességével kapcsolatos megállapításokat illetően: elvétel utalás történik itt is a 20. századi egzisztencializmus vagy akár a fundamentálonológia irányába, de a részletesebb összehasonlításra nem kerül sor.

Meggyőzően bebizonyítja viszont, hogy alaptalan Giordano Bruno munkásságát kizárólag misztikus-mágikus jellegűnek tekintenünk, hiszen alaposan kifejtett metafizikai premisszái (az Egy-világlélek-anyag hármas alapelv) és természetfilozófiai (végtelen tér és

idő, öntevékeny anyag, középpont nélküli univerzum) elvei alapján levonható a konklúzió, hogy a modern newtoni fizika valamilyen kezdetleges elgondolását képviselte. Sőt, arra is sikeresen rámutat, hogy mindezek fényében lehetséges a brunói mágiatanoknak egy rációelví, a természeti korrespondenciák befolyásolását vagy a mélylélektani és személyiség-lélektani ismeretek szükségességét hangsúlyozó megközelítése. Nem utolsósorban a biográfiai adatok alapos szemléje révén Szakács Péter azt a yatesi tézist is megcáfolja, miszerint Giordano Bruno vallási tanító lett volna; ugyancsak az életrajzi adatok, valamint az életmű társadalmi-politikai mondanivalója, főként a vallás dogmatikus igazsága mellett a filozófiai és tudományos igazságok létjogosultságát hirdető tézisei alapján bebizonyítja, hogy militáns, úttörő szerepe a modernitás szabadságfelfogása és autonómiakonceptiói felől is figyelemre méltó.

Soós Amália

„Principiális kizökkenés”. Regénybe kódolt válságvariációk

*Farkas Szilárd: A válság-motívum Hamvas Béla regényművészetében.
Pannónia Kulturális Egyesület, Kaposvár, 2020. 181 old.*

A Hamvas-életművel kapcsolatban gyakran hangoztatott *zárványlét* fogalma mára talán kezdi érvényét veszteni, hiszen semmiképpen sem mondható, hogy *láthatatlan* lenne az a bizonyos *történet*. Tapasztalhatjuk, hogy az évfordulóktól függetlenül is egyre sokasodnak az események: kerekasztal-beszélgetések, szimpóziumok, színházi adaptációk, az életműkiadás filológiai hiteles kiadása, a Farkas Szilárd által szervezett, évente megrendezésre kerülő kaposvári konferenciák jelzik az életmű elevenségét. Az utóbbi években ismét megélelénkülő Hamvas-recepció többféle úton közelít(ett) Hamvas írói világához: jelen van a filozófia felől olvasó, de emellett éppúgy az irodalom tájéka/regiszterei felől is közelítő; Farkas Szilárd – elegyítve a kettőt – teória és irodalom egymásra olvasásában vizsgálódik.

Ez a vizsgálódás ugyanakkor nem marad meg általános szinten, holisztikus magyarázatok keretei között: perspektivikus abban az értelemben, hogy egy választott motívum, illetve szempontsor mentén elemzi Hamvas szépirodalmi műveit. Ez a szempont a *válság* motívikus fellelhetősége (előfordulása) a regényekben. A szerző ily módon a komplexitás és kontinuitás jegyében nem választja el egymástól Hamvas esszéit, értekező írásait és fikciós műveit. A *Teória* részben felvázolt válságproblematikát, annak eredőit, forrásait és hagyományát a második, nagyobb részben, a *Realizálás* címűben az irodalmi művek keresztmetszetében „méri meg”. A válságfilozófiára fókuszáló kutatói attitűd nem előzménytelen: Farkas Szilárd már doktori dolgozatában (ott elsősorban Kierkegaard magyar nyelvű recepciójának vizsgálatán

Kurucz Anikó (1983) – irodalomtörténész, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, Győr, kuruczkovacsaniko@gmail.com

keresztül), majd második könyvében (*Nihilizmustól a krizeológiáig. Válságértelmezések a XX. századi magyar filozófiában, 2016*) is kiemelten foglalkozott a krízissel.

Koncepciója világos, a kötet felépítése – az előszóban olvasható szerzői intenciónak megfelelően – jól strukturált: az elméleti tisztázást követően Hamvas regényelméletén keresztül jut el a kisregények, illetve a *Karneval* szövegvilágának válságtematika felőli vizsgálatához.

Érvelését nem feszítik szét az elmaradt kanonizáció okait kereső kritikai megjegyzések, esélylatolgatások, ugyanis bizonyos értelemben evidenciának veszi az életmű szervezőségét, jelenlétét, kutatásra érdemes minőségét; azaz Hamvas Béla munkásságát bizonyításra nem szorulóan a gondolkodás- és irodalomtörténet jelentős korpuszaként értékeli, így nem bocsátkozik hatástörténeti összefüggések megállapításába vagy műfajelméleti fejtegetésekbe sem (például modern és/vagy posztmodern regény-e a *Karneval*?), tegyük hozzá, e kötetnek nem is ez a célja.

Elsősorban a motivikus összefüggések és tipizálások lajstromba szedéséről, a motívum genealógiájának feltárásáról, regénybeli modellezéséről van szó, s ilyen értelemben nem nyelvi-retorikai vagy narratológiai elemzéssel találkozunk a szövegek célirányos analizisekor. A szerző alapvető elgondolása szerint a hamvasi szövegvilágban mindvégig jelen levő, természetesen korszemlemtől sem független krízisfogékonyság „regényművészetbe kódolt válságtematikát” eredményez. A szépirodalom és esszé kapcsolódásainak és kontaminációjának módjai a Hamvas-recepció visszatérő problémakörei. Baránszky Jób László – a *Karneval* első, 1985-ös megjelenését követő kritikájában (*Esszéíró regénye. Hamvas Béla: Karneval = Új írás, 1985/9, 119–122.*) – az esszéíró Hamvas és a regényíró Hamvas „viszonyáról”, a beszédmódok regénybeli arányairól gondolkodva felveti, hogy amit a „regény szerkezeti egésze által” talán nem volt képes közölni a regényíró, azt a *függőnybeszélgetések* esszé-modusa pótolja, azaz a fikció „közléshiányosságait” az esszé tézisei szüntetik meg. Egészében véve azonban úgy összegzi

igen gondolatébresztő írását, hogy Hamvas főműve mégsem pusztán spekulatív illusztrációja esszéinek.

Farkas Szilárd gondolatmenete is tulajdonképpen ezt igazolja. A *válságban levés* gondolata nem korlátozódik a húszas–harmincas évek krizeológiai tevékenységére, recenziók százaira, a válsággal foglalkozó művek terjedelmes bibliográfiájának összeállítására, hanem az alkotás egy másik – szintén adekvát – közegében, az *irodalmiban-nyelviben* is manifesztálódik.

Hamvas már az 1935-ben írt *Prae*-kritikájában a regény hallatlan felszívóképességéről ír (a regény politika, satíra, biológia, misztikum, mozi stb. – mondja Hamvas), majd egy évtizeddel később a szerző által is kiemelten tárgyalt *Regényelméleti fragmentum*ban pedig már az *elregényesedés* folyamatáról, a regény mindenhova begyűrűző hatásairól értekezik. Ezek a hamvasi metareflexiók arról tanúskodnak, hogy a regény a „nyelv egy nemeként” a gondolkodás közege is egyúttal, azaz korántsem eszközszerű, esetleges, bölcséleti szurrogátum. A regény válságműfajként/válságműként való aposztrofálásához hozzátehetjük, hogy Hamvas feltehetően itt a regény időtlen karakterét is hangsúlyozza abban az értelemben, hogy a regény mint *olyan* az „én principiális kizökkenését” *ab ovo* felmutatja. (Még tágabb megközelítésben ez az irodalom létmódjához evidensen hozzátartozik.) Tehát, hogy a válság – a történelmi kataklizmákon túl – egzisztenciális-ontológiai kategória, s éppen ezért – amint meggyőzően érvel elődeire is támaszkodva Farkas Szilárd – az elméleti megalapozásként is olvasható *Regényelméleti fragmentum* felőli közlés – amely a regénynek ezzel az egzisztenciális-ismeretelméleti és nyelvi attribútumával számol – óhatatlanul az egyik legindokoltabb és legkézenfekvőbb értelmezési keretrendszer.

Farkas Szilárd a válság megjelenítésének indirekt módjai közül legfontosabbként az inkognitót határozza meg. Az inkognitót, amely konstruktív funkciójú: a lehetőséget, a variációt jelenti a világ „sokféle kimondásában”. Itt már különösen otthonosan mozog a szerző, hiszen az inkognitótematika felfejtése Kierkegaard-tanulmányaiban is kitüntetett szerepű.

Elsősorban Thiel Katalin írásaival lép párbeszédbe, olykor polemizálva, de alapvetően felhasználva és beépítve saját kutatási irányvonalaita meglátásait. Az inkognitó módusza itt alapvetően az álneves-álarcos szerzősége, illetve Hamvas imaginárius könyvekről szóló recenzióira, valamint a *Karnevál* maszkjaira, azaz inkább alkotásmódszertani és kevésbé prózapoétikai eljárásokra vonatkozik. (Meg lehet említeni, hogy amennyiben az írásra mint a közvetítettség közegére gondolunk, a hang, illetve a narráció számtalan variációja eleve distanciát és nem identikusságot tételez fel; azaz az írásba természeténél fogva kódolva van a „maszkjáték”).

Az életmű széles horizontjából válogatott Farkas Szilárd, így a *Krisis és katarzison, A világválságon,*

a *Modern apokalipszisen*, valamint a *Karneválon*, az *Ördögösökön* és a kisregényeken kívül helyett kapott még *A láthatatlan történet* című esszékötet, illetve a megkerülhetetlen *Óda a XX. századhoz* elemzése is. Ez utóbbiban a Hamvas által kidolgozott karakterológiai jellemzést a szerző termékenyen felhasználta a tipológiai esetek bemutatásakor.

A kötet koherenciáját a gondolati pillérek (hipotézisek) tiszta, logikus megalapozása, illetve a fejezetek közötti bőséges intratextuális utalások adják, részletesen és hitelesen igazolva a kiinduló tézist, hogy a válságmotívum a hamvasi szövegvilág immanens komponense.

Kurucz Anikó

Élet, világ, életvilág, avagy az aszjektív fenomenológia esélyei

Csergő Antal: Az életvilág problémája Husserl, Heidegger és Patočka filozófiájában. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár 2021. 200 old.

Csergő Antal könyvének címét akár konkrétabb témabetájéoló alcímként is felfoghatnánk, főcímként valamiféle általánosabb, a fenomenológia tágabb tematikai horizontjait sejtető kulcsszavakból összeállított megjelölésre gondolva, amelyekbe az életvilág-problematika beleágyazódik. A szerző mindenestre nem vesztegeti az idejét ilyen tematikai szintézisekkel, írásának címével úgyszólván egyből a tárgyra tér, azzal a megfontolással valószínűleg, hogy az esetenkénti általánosabb vagy akár sajátosabb témavariációk, szempontok és értelmezési irányok a kifejtés során amúgy is megmutatkoznak. Ami a könyv lapjain egyébként meg is történik.

A megnevezett gondolkodók köre, mint jeleztük, fenomenológiai tematikára utal, amit a szerző – „merőleges” címbeli témamegjelöléséből kivilágloán – az *életvilág* talán csak a beavatottak és nem a szélesebb olvasóközönség számára is evidensen fenomenológiai szemantikájú kategóriája mentén szándékozik körüljárni. Mint a fejtegetések során kiderül, az

ezzel a kulcsszóval jelölt témaválasztással a szerző éppenséggel a fenomenológia alapvető kérdéseivel találja szembe magát.

Husserl tudvalevőleg a „vissza a dolgokhoz!” maximában jelöli meg a fenomenológiai filozófia feladatát, kellés formájában rögzítve az általa autentikusnak minősített filozófia tárgyát, ami tehát megítélése szerint ennek számára aktuálisan nem adott, hanem még csak ezután juthat el hozzá, valamiféle visszatérés módján, árán és formájában. Ebben egyúttal az a felismerés is megmutatkozik, hogy a filozófia története során valamiképpen eltávolodott tulajdonképpeni tárgyától (Heidegger ezt létfejtésnek nevezi), amellyel tehát *eredendő* módon valamikor rendelkezett. Kiviláglik ebből ugyanakkor, hogy a filozófia tárgyának autenticitása, az, hogy mivel is foglalkozzon igazából a filozófia, az eredendőséggel kvázi szinonim jelentésben kerül elgondolásra. Nem véletlen, hogy az eredendőség kategóriája a fenomenológiában messzemenően felértékelődik.

Petki Pál (1956) – PhD, filozófianár, Áprily Lajos Főgimnázium, Brassó, palpetki@yahoo.com